

УДК 338.49

В. Ю. БАБАЄВ

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості формування інноваційної інфраструктури в аграрному секторі економіки України. Обґрунтовано підхід до формування інноваційної інфраструктури в аграрному секторі на кооперативних засадах. Запропоновано створення нового елементу інноваційної інфраструктури – електронного інноваційного обслуговуючого кооперативу.

Ключові слова: *інноваційна інфраструктура, технологічний парк, електронний інноваційний обслуговуючий кооператив.*

The features of forming of innovative infrastructure are considered in the agrarian sector of economy of Ukraine. Reasonably to forming of innovative infrastructure in an agrarian sector on co-operative principles. Creation of new element of innovative infrastructure is offered - electronic innovative attendant cooperative store.

Key words: *innovative infrastructure, technological park, electronic innovative attendant cooperative store.*

Виробництво підприємствами аграрного сектору конкурентоспроможної продукції, успішна реалізація її на внутрішніх і зовнішніх ринках в умовах глобалізації економічних відносин обумовлюються інтенсивністю інноваційних процесів в аграрному секторі. Успішне створення та комерціалізація інноваційного продукту безпосередньо залежить від стану інноваційної інфраструктури в аграрному секторі, яка представлена переважно бізнес-інкубаторами та технологічним парком “Агротехнопарк”. Сьогодні підприємства аграрного сектору віддають перевагу купівлі застарілої закордонної техніки та технологій, бо для створення та впровадження інновацій вони не мають ресурсних можливостей. Функціонування ТП “Агротехнопарку” також суттєво не підтримує інноваційну діяльність підприємств аграрного сектору, тож виникає проблема залучення підприємств аграрного сектору до інноваційної діяльності та обґрунтування системи результативного управління інноваційними процесами в аграрному секторі.

Проблеми інноваційного розвитку економіки України та інноваційної діяльності розглядають такі вчені: Г. Андросчук, Ю. Бажал, А. Варгатюк, І. Дорошенко, О. Кузьмін, В. Семиноженко, А. Череп та ін. Оцінку та реалізацію інноваційного потенціалу розглядали С. Архієреєв, Б. Данилишин, В. Дорофієнко, Т. Тарасенко та ін. Питання, пов’язані із формуванням інноваційної інфраструктури, розглядали О. Амосов, О. Анісімова, Є. Арутюнова, Т. Гринько, О. Дідченко, О. Дегтяр, М. Канаєва, М. Мордвінова, Р. Ободець та ін.; інноваційні процеси в аграрному секторі розглядалися у працях П. Саблука, А. Гальчинського, М. Латиніна та ін.

Проте потребують подальшого вивчення питання розробки нових підходів до формування інноваційної інфраструктури в аграрному секторі економіки України.

Мета статті – обґрунтувати методологічний підхід до формування інноваційної інфраструктури в аграрному секторі України на кооперативних засадах.

Аграрний сектор, що охоплює сільське господарство, харчову і переробну промисловість, формує 17 % валового внутрішнього продукту, близько 60 % фонду споживання населення, а також займає друге місце серед секторів економіки в товарній структурі експорту [3].

В умовах фінансово-економічної кризи аграрний сектор виявився більш стабільним, ніж інші сектори економіки. Водночас забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в умовах інформаційної економіки вимагає поширення інноваційної діяльності в цьому секторі, розробки та реалізації інноваційних проектів, продуктів, технологій. Не випадково в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р. передбачається формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку сільського господарства. При цьому планується, що здійснення заходів, спрямованих на формування такої моделі, забезпечить надходження близько 20 млрд грн інвестицій у галузь з 2015 р. [3].

Інноваційні процеси та реалізація інноваційного потенціалу в аграрному секторі потребує формування відповідної інноваційної інфраструктури. Відповідно до законодавства, інноваційна інфраструктура – це сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) [1].

На думку вчених, основними елементами інноваційної інфраструктури є державні інноваційні фінансово-кредитні установи, венчурні компанії та фонди, зони інтенсивного науково-технічного розвитку (технополіси), технологічні парки (технопарки), інноваційні центри (технологічні, регіональні, галузеві), інкубатори (інноваційні, технологічні, інноваційного бізнесу), консалтингові (консультаційні) фірми тощо [4; 6; 7].

Досвід розвинених країн свідчить, що такі інноваційні структури створюють сприятливі умови для ефективної діяльності та розвитку малих інноваційних підприємств, що реалізують оригінальні науково-технічні ідеї, через надання їм у тимчасове користування виробничих площ, матеріально-технічної бази, інформаційних мереж, забезпечення дослідними приладами й устаткуванням і надання консультативної допомоги з широкого кола науково-технологічних, економічних і правових питань [9].

У багатьох державах світу активно працюють венчурні та посівні фонди, які беруть на себе високі ризики зі створення нових інноваційних і наукоємних проектів. Але прибутки від реалізації однієї успішної технології або розробки значно перевищують сукупний розмір усіх невдалих інвестицій. І це не враховуючи економічного ефекту від упровадження інновацій, який дає реальне зростання ВВП на якісно новій структурній основі [10].

Необхідно погодитись, що інноваційна інфраструктура розвивається безсистемно і без належної державної підтримки. На сьогодні в регіонах України

функціонує 12 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційні бізнес інкубатора, 11 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науко-технічної і економічної інформації [9].

У Законі України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків” визначено 16 технопарків, із яких дійсно працюють 8. Українськими технопарками за минулий період виконано 116 проєктів, створено 3551 нове робоче місце, реалізовано на 12,3 млрд грн інноваційної продукції (у т.ч. 1,7 млрд грн – експорт), перераховано до бюджету 0,9 млрд грн, державна підтримка інноваційних проєктів склала 0,48 млрд грн [11].

Формування інноваційної інфраструктури в аграрному секторі є проблемним питанням. Елементами цієї інфраструктури на сьогодні є бізнес-інкубатори та технологічний парк “Агротехнопарк”.

Технологічний парк “Агротехнопарк” – це єдина інноваційна структура агропромислового комплексу держави, затверджена Законом України від 16.08.1999 р. № 991-XIV, яка має механізми економічного стимулювання інноваційної модернізації у вигляді спеціального режиму діяльності [8].

Відповідно до законодавства, керівним органом технологічного парку є юридична особа – один з учасників технологічного парку, який від імені учасників технопарку відкриває спеціальний рахунок технологічного парку і на якого за договором покладено функції поточного керівництва діяльністю технологічного парку, у тому числі щодо оформлення проєктів технологічного парку, використання в установленому порядку коштів спеціального рахунку технологічного парку, контролю за використанням коштів спеціальних рахунків учасників технологічного парку, перевірки та підготовки пропозицій щодо внесення змін або припинення виконання проєктів технологічного парку, підготовки звітів про діяльність технологічного парку, представлення інтересів учасників технологічного парку в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, укладання відповідно до законодавства договорів від імені технологічного парку та інші функції [2]. Як правило, таким керівним органом стає найбільш потужний навчально-науковий заклад.

Базовою науковою організацією ТП “Агротехнопарк” є Національний університет харчових технологій. Технопарк зі своїми учасниками та іноземними партнерами опрацьовує низку проєктів, у тому числі щодо будівництва біодизельних і біостанольних заводів, енерготеплогенеруючих комплексів, когенераційних станцій для утилізації комунальних, промислових та побутових відходів, обладнання із газифікації, термічної деструкції, анаеробної ферментації для виробництва біо- та синтезгазу, біопаливних компонентів і добрив, модернізації цукрових заводів та інших підприємств, створення агропромислових і переробних виробництв з новітніми технологіями та ін. [8].

Рішенням спільного засідання науково-технічної ради та ради учасників ТП “Агротехнопарк” визначено такі пріоритетні напрями діяльності: системи і технології захисту, відновлення та підвищення родючості ґрунтів, точного землеробства, мінімальної обробки, органічного збагачення та мікробіологічного синтезу, що забезпечують збереження навколишнього природного середовища;

високопродуктивні технологічні комплекси, техніка та засоби механізації для галузей сільського господарства, переробної та харчової промисловості; технології і обладнання для високопродуктивної селекційної діяльності в рослинництві, тваринництві, птахівництві та риборицтві; нові біопрепарати та засоби захисту рослин і тварин, обладнання і технології їх виробництва; комплекси, обладнання і технологічні процеси зберігання та глибинної переробки сировини рослинного і тваринного походження, нова продукція та матеріали, харчові продукти з високими оздоровчо-профілактичними властивостями; виробництво, обладнання і технологічні процеси переробки та утилізації відходів, альтернативні джерела енергії та енергетична сировина в агропромисловому комплексі [11].

Діяльність технологічного парку має бути спрямована на забезпечення відтворення повного життєвого циклу інновацій: дослідження – розробка – упровадження – масовий промисловий випуск інноваційної продукції. Відтак, у законодавстві України технологічний парк визначається як юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій і забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції [2].

Недоліком технологічного парку як елементу інноваційної інфраструктури в аграрному секторі економіки України на сьогодні можна вважати концентрацію функцій управління технологічним парком і регулювання розробки та реалізації інноваційних проектів у його керівного органу – провідного вищого навчально-наукового закладу. Більш доцільним було б надання функцій регулювання, координації, створення організаційних засад розробки та виконання інноваційних проектів інноваційному підприємству (чи організації) яке представляло б інтереси аграрних товаровиробників.

Сьогодні потрібно змінити підхід до формування та розвитку елементів інноваційної інфраструктури в аграрному секторі: джерелом інноваційної діяльності та центром інтересів при координації інноваційних процесів мають бути аграрні товаровиробники. Жоден окремий товаровиробник не спроможний забезпечити власний безперервний інноваційний розвиток, проте, об'єднуючись такі товаровиробники можуть концентрувати необхідні ресурси та розподілити ризики інноваційної діяльності. Інтеграцію аграрних товаровиробників доцільно будувати на принципах відкритості, демократичності, справедливості, участі, безприбутковості та ін. Такі принципи дозволять запобігати зловживанням окремих фізичних і юридичних осіб, а також значно розширити мережу учасників інноваційного об'єднання. Найбільш прийнятною та збалансованою формою відносин у такому випадку є кооперативні відносини. Тобто, формування інноваційної інфраструктури має відбуватися на принципах кооперації аграрних товаровиробників.

Основним елементом інноваційної інфраструктури в аграрному секторі має стати інноваційний аграрний обслуговуючий кооператив. Метою діяльності цього кооперативу повинно бути надання послуг своїм членам щодо організації розробки,

реалізації та комерціалізації інноваційних проєктів, що стосуються виробничої та комерційної діяльності членів кооперативу. Членами такого кооперативу можуть бути сільськогосподарські товаровиробники, підприємства харчової та переробної промисловості.

Такий кооператив буде успішним у тому разі, коли він охоплюватиме регіон з двома-трьома адміністративними областями.

Принципи (правила та регулятори) діяльності інноваційного аграрного обслуговуючого кооперативу співпадають з принципами діяльності кредитних і сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Ці принципи вчені поділяють на такі групи: економічні (зокрема, кооператив функціонує для задоволення спільних потреб членів на неприбуткових засадах; члени кооперативу є одночасно його власниками і споживачами послуг; кооператив надає послуги з метою скорочення витрат та/або збільшення доходів членів від їх господарств; пропорційне фінансування членами кооперативу його діяльності та ін.), організаційні (зокрема, членство в кооперативі є добровільним, особистим та відкритим; демократичне управління та контроль в кооперативі за принципом “один член – один голос”; діяльність виборних органів управління та контролю на громадських засадах, оплачується робота лише найманих працівників та ін.) та соціальні (формування системи економічної самопомоги та самозабезпечення на основі взаємодопомоги; турбота про громаду, до якої відносяться чи з якою пов’язані члени кооперативу; освітня робота, поширення ідей кооперативного руху та ін.) [5, с. 17].

Інноваційний аграрний обслуговуючий кооператив можна визначити як організаційно-правову форму вираження регулярних та організованих взаємин між товаровиробниками аграрного сектору під час їхнього співробітництва на основі кооперативних принципів для самозабезпечення власної виробничої та комерційної діяльності необхідними інноваційними ресурсами та послугами щодо організації розробки, реалізації та комерціалізації інноваційних проєктів.

Такий кооператив окрім організації розробки та поширення інноваційних продуктів має виконувати функції інформаційно-аналітичного, консультативного, освітнього та юридичного забезпечення діяльності його членів. Основними завданнями такого кооперативу можуть бути такі: надання послуг щодо бухгалтерського обліку та аудиту; надання послуг щодо проведення економічного аналізу діяльності членів кооперативу; організація маркетингових досліджень для потреб членів кооперативу; організація досліджень щодо оптимізації виробничої та комерційної діяльності членів; обґрунтування інвестиційних проєктів; надання (або організація надання) юридичних послуг членам кооперативу; організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців та працівників підприємств-членів кооперативу; узагальнення та систематизація виробничих та комерційних потреб членів кооперативу; комерціалізація вітчизняних та зарубіжних інноваційних продуктів та технологій; організація та координація розробки інноваційних продуктів і проєктів; організація випробування нової техніки та технологій на підприємствах членів кооперативу; співпраця з органами державної влади та місцевого самоврядування щодо формування умов для інноваційного розвитку аграрного сектору; налагодження співпраці з закордонними

інноваційними підприємствами та організаціями та ін.

Інноваційний аграрний обслуговуючий кооператив не є виробником інноваційного продукту, він є посередником між виробниками інновації (зокрема, провідними вищими навчально-науковими закладами, консалтинговими і конструкторськими фірмами, науково-дослідними інститутами та центрами тощо) та споживачами інновацій (підприємствами-членами кооперативу). Фінансовий результат діяльності цього посередника розподіляється між його членами – підприємствами, які є замовниками інноваційних проєктів, що значно здешевлює для них реалізацію інновацій.

Для реалізації своїх завдань інноваційний аграрний обслуговуючий кооператив (ІАОК) може спільно з вищими навчальними та провідними науково-дослідними закладами створювати науково-дослідні центри, лабораторії, інститути.

Ураховуючи регіональний характер діяльності інноваційного аграрного обслуговуючого кооперативу, він може біти керівним органом при створенні та функціонуванні регіонального агротехнологічного парку, що значно підвищить ефективність, результативність і практичну спрямованість вказаного елемента інноваційної інфраструктури в аграрному секторі.

Для подолання неспроможностей кооперативних організацій (менш гнучке управління, територіальні обмеження розміру та ін.) інноваційний аграрний обслуговуючий кооператив доцільно створити електронним. У такому випадку загальні збори членів кооперативу будуть проходити в режимі відеоконференції із системою електронного голосування, правління кооперативу за допомогою відеозв'язку більш оперативно ухвалюватиме рішення, виконавчий персонал кооперативу буде ефективно спілкуватися з членами кооперативу – замовниками послуг. Створення матеріально-технічної бази для організації електронного кооперативу не потребує значних фінансових ресурсів. Така форма організації діяльності ІАОК подолає обмеження щодо кількості та територіального розташування членів кооперативу, забезпечить своєчасне надходження інформації, зробить можливим на основі аутсорсингу надавати більш дешеві аналітичні та консультативні послуги членам кооперативу. Електронне супроводження реалізації інноваційних проєктів дозволить зменшити витрати, пов'язані з впровадженням нового продукту чи технології.

Для ефективного формування професійних компетенцій фахівців підприємств-членів кооперативу виконавчий найманий персонал ІАОК може організувати: професійну підготовку цих фахівців (на їх робочих місцях) через систему електронного навчання; розробку плану їх професійного розвитку на тривалий період часу; автоматичне надання у режимі on-line алгоритму дій при використанні посадових обов'язків; підвищення кваліфікації через електронну систему навчання у формі проведення низки інтернет-відеоконференцій з можливістю спілкування з провідними фахівцями-практиками з усієї країни та ін.

Слід зазначити, що основною діяльністю електронного ІАОК має бути надання своїм членам консультативних послуг, економічний ефект від надання яких спрямовуватиметься на створення інноваційних продуктів та їх комерціалізацію. У загальному вигляді механізм надання електронним ІАОК консалтингових послуг

може мати такий вигляд: керівники (чи фахівці) підприємства – члена кооперативу зі свого робочого місця в режимі on-line можуть подати тематичний запит щодо проблемних питань, які потребують розв’язання, працівники електронного ІАОК за замовленою тематикою формують групу учасників (яким потрібні послуги за цією тематикою), на основі аутсорсингу залучають висококваліфікованих фахівців (науковців і практиків), організують проведення відеоконференції, спеціальних курсів, практичних семінарів, виїзних тематичних занять, тренінгів, стажувань тощо.

Водночас реалізація ідеї запровадження та розвитку електронного інноваційного аграрного обслуговуючого кооперативу потребує створення необхідних умов, зокрема, внесення змін до Законів України “Про кооперацію” (стаття 2, стаття 3 та ін.), “Про сільськогосподарську кооперацію” (стаття 1, стаття 2 та ін.), “Про інноваційну діяльність” (стаття 16 пункт 2) та ін. або прийняття Кооперативного кодексу, в якому окремий розділ має стосуватись створення та організації діяльності електронного інноваційного обслуговуючого кооперативу тощо.

Таким чином, формування інноваційної інфраструктури в аграрному секторі економіки України на кооперативних засадах дозволить широко залучити сільськогосподарські, переробні та харчові підприємства до інноваційної діяльності. Запровадження нового елемента інноваційної інфраструктури – електронного інноваційного аграрного обслуговуючого кооперативу – спричинить активізацію інноваційної діяльності в аграрному секторі як на регіональному, так і на центральному рівнях.

Подальшого розгляду потребують питання деталізації механізму функціонування електронного інноваційного аграрного обслуговуючого кооперативу, створення регіонального агротехнологічного парку, вдосконалення механізму державного регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору та ін.

Література:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40- IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15&p=1305050915406687>
2. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 липня 1999 р. № 991-ХІV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=991-14&p=1318961343115465>
3. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF&p=1318961343115465>
4. *Архїєреєв С. І.* Інноваційний потенціал України: прогнозно-аналітичні оцінки / С. І. Архїєреєв, Т. В. Тарасенко. – Х. : Золоті сторінки, 2008. – 112 с.
5. *Гончаренко В. В.* Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... д.е.н. / В. В. Гончаренко. – К., 2002. – 35 с.
6. *Гринько Т. В.* Формування інноваційної інфраструктури України як основа активізації інноваційної діяльності підприємств / Т. В. Гринько. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/69_1.pdf

7. Державне регулювання інноваційної інфраструктури на регіональному рівні : [монографія] / [О. Ю. Амосов, А. О. Дегтяр, М. А. Латинін та ін.] ; за заг. ред. д. держ. упр., проф. А. О. Дегтяра. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2011. – 192 с.

8. Інформаційний лист технологічного парку “Агротехнопарк”. – Режим доступу : www.minagro.gov.ua/page/?5777

9. Методичні матеріали для інформаційно-консультаційної підтримки об’єктів інноваційної інфраструктури та забезпечення їх взаємодії. – Режим доступу : <http://dknii.gov.ua/2010-09-09-12-22-00/2010-09-09-12-25-43/235-2010-12-07-11-34-29>

10. Семиноженко В. За три кроки до мети / В. Семиноженко. – Режим доступу : <http://dknii.gov.ua/2010-10-05-14-41-28/404-2011-05-23-19-29-14>

11. Технологічні парки України. – Режим доступу : www.dknii.gov.ua/2010-09-09-12-22-00/2010-09-09-12-24-35.html

Надійшла до редколегії 12.10.2011 р.